

## Къырымтатар тили

### 7 сыныф

**Дерс мевзусы:** Дереджеликлер

**Дерс макъсады:** дереджеликлер акъкъында малюмат бермек, чешитлерини айырды этмеге огретмек, нутукъта догъру къулланмакъны акълатмакъ; ана тилимизге севги тербиелемек; нутукъ медениетини инкишаф этмек.

**Дерс донатылувы:** джедвель

### Дерс кетишаты

1. **Тешкилий къысым:** селямлашув, невбетчининъ рапорты, дерснинъ мевзу ве макъсадыны илян этюв.

- Текрарлав. Суаллер.

1. Насыл сезлерге мунасебетчилер дейлер?

2. Мунасебетчилер насыл грамматик тюшонджелерни анылаталар?

3. Олар насыл группаларгъа болюнелер?

- Вазифе. Ашагъыдаки метинни язып кочюргенде нокъталар ерине керек олгъан мунасебетчи къоюнъыз.

Ава эвельки... Фуртуна ач къашкъырлар... окюре, бузлу къар бетлерине ура. Нефес алмакънынъ чареси ёкъ. Де атларны айдайлар, де токъталып, кескин давуш берелер. Аяз да кеткен... шиддетлене.

Ельге къаршы кеткенде, атнынъ югенини туткъан къоллар, къолчакъ... биле бузлай. Юзюнъе ургъан къар ирип эвеля сувукъ сувгъа чевириле, бузлай.

Къулланмакъ ичюн: къаршы, киби, ичинде, сайын.

2. **Янъы мевзу**

- Къаиденен танышув.

Айры сез, сез бирикмесине я да бутюн джумлеге тюрлю къошма мана берген ярдымджы сезлерге дереджеликлер дейлер.

Дереджеликлер морфологик теркибине коре экиге болюнелер:



сез дереджеликлери

атта  
факъат  
ахыр  
эм  
албуки  
даа

ялгъама дереджеликлери

-мы, -ми  
-чы, -чи  
-да, -де  
-дыр, -дир

Сез дереджеликлери, адет узьре, джумледе кириш сез вазифесинде келер ве джумленинъ мундериджесине къуветлендирюв, айырув киби модаль маналар къошалар.

Ялгъама дереджеликлер сёз я да джумлеге суаль, тааджип, къуветлендирюв, айырув киби мана тюслерини къошалар. Шунен берабер, муреккеп джумле къысылларыны, саде джумледе исе джумле азаларыны бир-бирине багъламакъ ичюн де хызмет этелер.

-мы, -ми, -чы, -чи, -дыр, -дир ялгъама дереджеликлери озюнден эвель кельген сёзлерге къошулып язылырлар. Месея: Огълум, сен де Акъмесджитке кетесинъми? Мен де ойле япып бакъайымчы.

Да, де, даа, я, та ве башкъа дереджеликлер озюнден эвель кельген сезлерге къошулмазлар.

Месея: Буны япмакъ ичюн де, баягъы вакъыт керек. Эвге къайткъаныны даа корьгени ёкъ.

3. Пекитюв

294-ши

- 1) Кок ойле гудюрдеди ки, атта копеклер сустылар.
- 2) Макъалени яхшы язгъансынъ, факъат оны даа бир кере тешкермек лязимдир.
- 3) О къадар ярамаз экен, албуки бу баланы озюнгиз тазирлемединъизми?
- 4) Азиме дюльбер къыз, факъат тенбель.
- 5) Ишчилер эвге къайттылар, албуки иш вакъты даа битмеген эди.
- 6) Айтчы манъа, сен кимнинъ къызысынъ?
- 7) Дерсте талелелер эм окъуды, эм яздылар, даа йырладылар.



8) Мусафир энди келедир, албуки аш даа азыр дегиль.

295-иш (агъзавий)

- Оюн «Шакъалы суаллер».

1) Къайсы зенаатнынъ ады эр вакъыт бир шей сорай (бербер)

2) Къайсы чечек озь адынен савутнынъ тюзюни бильдире? (акъбардакъ)

3) Къайсы денъизлернинъ адларына антонимлер демек мумкюн? (Акъ денъиз ве Къара денъиз)

4) Къулакъны асмакъ мумкюнми? Мумкюн олса, фразеологизмнен исбатланъыз (Къулакъ асмакъ)

5) Къайсы айваннынъ адындан сёз чешитининъ адыны япмакъ мумкюн? (Филь-фииль)

6) Дёрт арифли сез, лякин юз тюрлю юк котере. О насыл сез экен? (юзюк)

7) Насыл этип балабан эвден уфакъ эв япмакъ мумкюн? (Эв-эвчик)

4. Нетидже

5. Эвге вазифе: 120 с., 297-ши